

ISSN 2305-7459

**СВІТОГЛЯД –
ФІЛОСОФІЯ –
РЕЛІГІЯ**

Збірник наукових праць

Ερμής ο Τρισμέγιστος

Випуск 4

УДК [140.8:21/29](082)

ББК 87:86-4я43

С24

Засновники: Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"; Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

Регстраційне свідоцтво КВ № 18835-7135P від 07.09.2011.

Рекомендовано до друку вченою радою Державного вищого навчального закладу "Українська академія банківської справи Національного банку України", протокол № 6 від 8 лютого 2013.

Редакційна колегія:

- І. П. Мозговий** – д-р філос. наук, проф. (головний редактор);
М. В. Попович – д-р філос. наук, проф. (співредактор);
А. О. Васюріна – канд. філос. наук, доц. (відповідальний секретар);
З. Н. Ісмагамбетова – д-р філос. наук, проф. (Казахстан);
С. Констанчук – д-р хабілітат, проф. (Польща);
Н. В. Наливайко – д-р філос. наук, проф. (Росія);
О. П. Бойко – д-р філос. наук, проф.;
В. М. Вандишев – д-р філос. наук, проф.;
А. М. Колодний – д-р філос. наук, проф.;
В. А. Косяк – д-р філос. наук, проф.;
В. А. Малахов – д-р філос. наук, проф.;
С. І. Побожій – канд. мистецтвознав., доц.;
М. Г. Проценко – канд. філос. наук, доц.;
О. Н. Саган – д-р філос. наук, проф.;
І. В. Сало – д-р екон. наук, проф.;
Л. О. Філіпович – д-р філос. наук, проф.;
В. О. Цикін – д-р філос. наук, проф.;
П. Л. Яроцький – д-р філос. наук, проф.

До збірника увійшли праці науковців, присвячені актуальним проблемам у галузі філософії, релігієзнавства, культурології, та питанням пов'язаним з процесом формування цінностей світогляду сучасної людини.

Розрахований на науковців, викладачів філософських дисциплін, аспірантів, студентів, які цікавляться проблемами розвитку гуманітарного знання.

УДК [140.8:21/29](082)

ББК 87:86-4я43

Адреса редакції: Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України", 40000, м.Суми, вул. Петропавлівська, 57, тел. (0542) 65-50-78, e-mail: kafedra_sgd@meta.ua; mozg_akadem@ukr.net

© ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України", 2013

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФІЯ	5
Артюх В'ячеслав ЦЕ СЛОВ'ЯНСЬКЕ СЛОВО "ІСТОРИСОСІЯ".....	5
Булатова Людмила ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ ВИКЛАДАЧА МІСЦЕВИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНИХ ПРОЦЕСІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	15
Yeremina Irina CONTEMPORARY METHODOLOGICAL APPROACHES IN STUDY OF PERSONALITY IN PHILOSOPHY AND SOCIOLOGY.....	25
Жупінський Микола СЕНС ЖИТТЯ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ.....	33
Мазуренко Володимир ПОШУК ШЛЯХІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	42
Мазуренко Володимир, Логвиненко Юлія СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОБґРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ).....	53
Ніколаско Світлана, Ніколаско Олександр ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕД ЧАС НАВЧАЛЛЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	64
Проценко Николай, Батракина Елизавета ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕМОКРАТІЯ І ПРОБЛЕМИ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	73
Пухно Світлана САМОСТІЙНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	83
Сагуїченко Валентина АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПСИХОПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	92
Суходубова Галина САМОРОЗУМНІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	100
РОЗДІЛ 2. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО	109
Бабанова Юлія, Голубева Галина, Спасенников Валерій ДУХОВНОСТЬ ЯК ОСНОВА ПОЛІТИЧЕСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДЕЖІ, ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ І ПОВЫШЕННЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНІ РОССИЙСКОГО ОБЩЕСТВА.....	109
Васюріна Алла МІСЦЕВСТВО КРАСНОМОСТВА В ПРАЦІХ ПЛАТОНА І АРИСТОТЕЛЯ.....	120
Гаврилюк Тетяна КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ПРОТЕСТАНТИЗМІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	131
Зялун Алла ПРИВАТНА ДОБРОВОЛІТНІСТЬ В ОСВІТЯНСЬКІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: МІЖІЛЕ ТА СОЦІОГЕНЕРАЦІЯ.....	140
Корнієнко Олександр МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ПОВЕДІНЧОГО СУСПІЛЬСТВА.....	150

Мозговий Іван "АСТРОНАВТИ" ПРААМЕРИКИ: МІФИ, ЗНАХОДКИ, ВЕРСИ	160
Мозгова Ірина ОСВІТНЯ СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ НА ТЛІ РЕЛІГІЙНИХ РЕАЛІЙ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТ.	187
Николаенко Сергей ТРАДИЦИОННЫЙ СЛАВЯНСКИЙ ЗАГОВОР КАК "АРХЕТИПИЧЕСКОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ"	205
Пальчик Андрій ЧОДО ЯК ПРЕДМЕТ БОГОСЛОВ'Я РЕЛІГІЙ В ТЕОЛОГІЙНІЙ ДУМЦІ М. РУСЕЦЬКОГО	214
Пішун Сергій НЕТРАДИЦІЙНІ РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	225
Черенков Михаил ХРИСТИАНСТВО В ПОСТХРИСТИАНСКОМ ЭКОНОМИКО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ЛАНДШАФТЕ: ВОЗМОЖНЫЕ СЦЕНАРИИ СОЦИАЛЬНОГО УЧАСТИЯ	234
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЯ	243
Бещенко Татьяна ТЕКСТОВО-БЕЗРАЗНА УНИВЕРСАЛІЯ ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ ФОЛЬКЛОРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	243
Бойко Ольга ВПЛИВ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СФЕРУ ДОЗВОЛІА	249
Книш Ірина СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ: ХОЛІСТИЧНИЙ, ТОТАЛІТАРНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД	259
Кулішанко Людмила, Чечота Татьяна МОВЛЕННЕВИЙ ЕТИКЕТ ТА МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ	269
Николаенко Сергей, Николаенко Светлана ПРОБЛЕМА СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ	277
Побожий Сергій ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЖУЛІНСЬКОГО	285
Салтык Галина АНТИСОЦИАЛЬНЫЕ ЯВЛЕНИЯ НАЧАЛА XXI ВЕКА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ	294
Снагоценко Валентина ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ	306
Тарасова Татьяна ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ	315
Угупова Ганна ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	325
Шило Александр КОНЦЕПЦИЯ РЕАЛЬНОСТИ: "ТАТТЕРНЫ ВИДЕНІЯ" И ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗУАЛЬНОГО ИСКУССТВА КОНЦА XX – НАЧАЛА XXI ВВ.	336
РЕЦЕНЗІЇ	348
SUMMARY	352
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	353

РОЗДІЛ 1 ФІЛОСОФІЯ

УДК 930.1

В'ячеслав АРТЮХ

ЦЕ СЛОВ'ЯНСЬКЕ СЛОВО "ІСТОРІОСОФІЯ"

У статті простежуються семантичні трансформації поняття "історіософія".

Ключові слова: історіософія, філософія історії, теорія філософії історії, історична наука.

Постановка проблеми. Ретроспективне заглиблення у зміст поняття є сутнісною рисою філософського аналізу. Ще Ганс-Георг Гадамер (1900–2002) зазначав, що оскільки філософія як своєрідна система знань протилежна природничо-науковому типу знання з його специфічною штучною термінологією, то її філософські поняття живуть у самій мові філософа, а їх попередні смисли та контексти вживання мають безпосередній вплив на сам характер філософських висловлювань [6].

Аналіз актуальних досліджень. Історія понять є важливою складовою історико-філософської науки. Виникнувши ще наприкінці XIX ст., історія понять особливої популярності набуває, починаючи з другої половини XX ст. Тут крім праць самого Г.-Г. Гадамера варто назвати творчі розробки німецького історика Райнгарта Козеллека (1923–2006) [17]. За Р. Козеллеком, будь-яке поняття, з одного боку, узагальнює деякий досвід, описуючи наявне буття, а з іншого – передбачає деяку нормативність, своєрідний проєкт майбутнього. Серед небагатьох праць українських науковців із цієї проблематики варто назвати монографію Михайла Мінакова, який дослідив зміст поняття досвіду [20].

Мета. Ми у своїй розвідці за предмет аналізу візьмемо слово "історіософія", зважаючи на його сучасні претензії стати новою назвою для цілої області філософського знання – філософії історії. Зважаючи на таку важливість цього поняття, метою дослідження є: простеження

Summary

Boyko Olga. The influence of modern social and cultural trends in the field of entertainment.

The article deals with the problems of modern leisure, which in contrast to the traditional one is transforming and acquiring new features. Attention is paid to the emergence of new trends in the socio cultural sphere, according to which modern entertainment is realized. These trends analysis is based on the achievements of modern Western scholars. The paper shows that globalization processes influence modern entertainment and, thus, has more influence on the lives of the individuals. Attention is paid to the leisure time increase in relation to the labor one, which in turn has both positive and negative consequences. Attention is paid to the process of human existence forms transformation – the game, carnival, celebration, etc. in new forms and entertainment practices according to consumer society – aesthetic, carnivalization, gambling, festyvalization etc.

Keywords: entertainment, leisure culture, aesthetic, consumer society.

УДК 16(076.5)

Інна КНИШ

**СТАНОВЛЕННЯ
СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ:
ХОЛІСТИЧНИЙ, ТОТАЛІТАРНИЙ
ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД**

В статті розглядається становлення сучасного освітнього дискурсу стосовно екологізації освіти та виховання. При аналізі холістичного, тоталітарного та синергетичного підходів щодо концепції розвитку постнекласичної системи освіти автор дає висновок про взаємодоповнюваність цих підходів та можливість їх комплексного використання в сучасній системі освіти та виховання.

Ключові слова: освіта, екологічна освіта та виховання, тоталітаризм, ходізм, синергетика.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що, на нашу думку, осмислення й розуміння причин і можливих шляхів вирішення екологічних проблем неможливе без всебічного аналізу становлення та розвитку як природознавства, так і світоглядного елемента у системі Людина – Природа, у самій потребі модернізації екологічної освіти. Тобто, екологічна проблема, безумовно, є світоглядною, і її вирішення пов'язано, насамперед, з освітнім аспектом. Актуальність світоглядного дискурсу зумовлена, у першу чергу, тим, що даний процес має сприяти становленню нового світогляду і нового мислення, яке б знало протиріччя між духовним і матеріальним (у даному випадку технологічним) факторами.

Аналіз актуальних досліджень. В питанні формування постнекласичної освіти заслуговують на увагу підходи, запропоновані А. Кочергіним, С. Клепко та І. Цехмістро. Вони з холистичної позиції визначають цілісність соціально-історичного процесу і роль екологічних знань в осмисленні минулого й майбутнього стану системи та людського суспільства. В. Кізіма, В. Кіпень та ін. З тоталогічної позиції розглядають зміни, які відбуваються в постнекласичній освіті. На засадах синергетичної парадигми здійснюють філософсько-освітні дослідження В. Буланов, Л. Горбунова, І. Предборська та ін.

Мета дослідження полягає у:

- виявленні механізмів становлення екологічного знання в сучасному освітньому дискурсі;
- розробці теоретичної моделі екологічної освіти та екологічного виховання, що сприяли б становленню цілісного бачення світу;
- аналізі впливу холистичного, тоталогічного та синергетичного підходів у сучасній філософії на становлення концепції екологічної освіти та екологічного виховання.

Виклад основного матеріалу. Філософія екологічної освіти й екологічного виховання досить розгалужена та багатовекторна галузь знань. Вона включає в себе такі напрями досліджень: вивчення онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та праксеологічних аспектів екологічної освіти та виховання, розширення меж самовиховання; дослідження концептуальних засад розвитку безперервної професійної екологічної освіти з метою виявлення її чинників і оптимізації підготовки фахівців; визначення принципів філософського осмислення духовної ситуації в період актуалізації глобальних трансформацій суспільства; дослідження проблеми сутності екологічної освіти й екологічного виховання у XXI ст. з позиції цілісного світобачення; вивчення інтеграційних тенденцій в освіті, проблеми методології міждисциплінарних зв'язків у науці й освіті; визначення теоретико-методологічних засад становлення навчально-виховного процесу в сучасному освітньому закладі; дослідження гендерних аспектів освіти; вивчення антропологічного та соціокультурного виміру сучасної екологічної освіти; вивчення історії філософії екологічної освіти та її сучасних напрямків; філософське осмислення сутності сучасної державної політики щодо вітчизняної екологічної освіти й екологічного виховання і визначення шляхів їх оптимізації.

Як зазначає А. Кочергін, складність екологічної освіти полягає в тому, що необхідно змінити старі, ненаукові, стихійно сформовані уявлення про взаємодію суспільства і природи, які склалися у свідомості людей як на рівні теоретичного, так і на рівні повсякденного мислення.

Специфікою екологічної освіти є те, що вона має бути заснована на принципі “випереджального відображення”, діяльність з перетворення природи повинна здійснюватися з усвідомленням і оцінкою наслідків діяльності, екологічна складова світогляду повинна включати свободу людини і дозволити спрямовувати мислення людей на передбачення можливих змін в майбутньому. Тобто треба зробити людину суб'єктом усвідомленого управління функціонуванням системи “суспільство – природа” [6, с. 260].

С. Клепко вказує на те, що огляд західної філософії освіти і розмаїття її напрямків оприлюднює по суті незначний “сухий залишок”. Розвиток філософії освіти – гарантоване продовження розвитку освітньої думки і педагогічної апрактики. Оцінюючи стан філософії освіти в Україні, вона починає з проблеми реідеологізації освіти і поступово переходить до аналізу культурних наслідків так званого “педагогічного холізму”, розуміючи під ним втечу від реальних питань фрагментарності світу. Недоліком філософії освіти С. Клепко вважає уникання болючих тем у культурі. Прості декларації цілісності тут недаті допомогти. Автор робить висновок про те, що сучасний стан освіти є постметафізичним і перорієнтація на постнекласичний розвиток освіти ще не відбулася [5, с. 210].

І. Цехмістро виокремлює вертикальну і горизонтальну складову духовності людини. Вертикальна має на меті об'єднати людину і світ, людину і суспільство і перетворити буття людини у світ і царство абсурду, в якому вона зараз перебуває, у царство благодатної і духовно освіченої ойкумени. Звідси – актуальне сьогодні звернення до загальнолюдської ідеї, до людини як вищої цінності. Примат загальнолюдських цінностей над класовими і національними, утвердження толерантності стосовно багатьох соціальних, національних або релігійних ідей – приваблива перспектива духовного розвитку суспільства. Горизонтальна передбачає ставлення людини до людини на основі нового духовного фундаменту. Шляхом до цього має стати переосмислення концепції людини, перетворення її із сторонньої у бутті в центральний пункт буття. Для цього треба відійти від антропоцентризму і прийняти ментальні основи буття й ідеальних структур свідомості. Ця укоріненість людини у бутті, у спокійній духовній основі буття перетворює людину із випадкової та сторонньої у необхідну і суттєву, а тим самим – фундаменту загальнолюдське у структуру духовності створеної нею культури. Лише йдучи таким шляхом, можна сподіватися прийти до нової концепції духовності людини і її культури, яка відповідає вимогам сьогодні [8, с. 40–45].

Таким чином, з холистичної точки зору, екологічна освіта має бути заснована на принципі “випереджального відображення”. Виникає

потреба зробити людину суб'єктом усвідомленого управління функціонуванням системи "суспільство-природа". Недоліком "педагогічного холізму" є втеча від реальних питань фрагментарності світу й уникнення болючих тем у культурі. Холізм наполягає на перевтіленні людини з випадкового і стороннього спостерігача у необхідного і суттєвого активного діяча, що є головним моментом у постнекласичний період розвитку освіти.

Крім холістичних ідей С. Клепо, А. Кочергіна й І. Сехмістро щодо принципів і методів екологічної освіти є погляди В. Кізіма, В. Кіпеня та ін., які займаються розробками у галузі тоталогії. В. Кізіма вивчає теоретичні підходи щодо визначення періодів розвитку самої освіти. Розглянемо його погляди більш детально.

Відзначаючи кризовий стан сучасної освіти, що веде до розмивання самого поняття "освіта", В. Кізіма вказує на необхідність філософського осмислення субстанції освіти і вважає, що перспективною базою для цього може стати саме постнекласична методологія освіти, особливо одна з її частин – "амерологічна педагогіка". Саме поняття "амер" в тоталогії виражає рухливий невизначений стан життєвої ситуації, коли змінюються так звані парекогенерологічні відносини (відносини між частковим (парничим) в ситуації і стійким, головним (генерологічним)). Перехід людини з одного відношення в інше, зміна ситуацій, стан вибору, своєрідна потенційна багатозначність й актуальна маргінальність, хитання у становищі "вже не ніщо, але поки і не щось" – характеристики амера. Згідно із запропонованою концепцією, той, хто навчається, завжди знаходиться в америчному стані. Саме тоді освіта має бути спрямована на те, щоб навчити людину правильно орієнтуватись у цій граничній, екстремальній, нестабільній ситуації. На провідне місце має вийти гармонізація відносин людини і світу, а також втілення єдності окремих позій і актів людського життя і розуміння мети й цілісності всієї людської діяльності. Основними технологічними настановами сизигійної раціональності (і америчної освіти) мають стати такі принципи:

- універсального зв'язку зі світом – розуміння людини як людиносвітної тотальності;
- перспективності – бачення особливості місця знаходження у світі;
- актуалізації – виокремлення головних зв'язків;
- невиладкового характеру розподілу випадковостей – вміння бачити метапринципні порядки за випадковим;
- суб'єктивного синтетичного (інтегрального) відчуття – розкриття значення суб'єктивних відчуттів у раціональній діяльності;
- використання критичних точок зору – знання так званих точок дивергенції, важливих для переходу амера в новий стан.

Наведені вище принципи характеризують онтику сизигійної (сизигія – процес постійного взаємного увідповіднення цілого і частин, який відбувається навіть при заміні частин і змісту цілого в ході розгортання і метаморфічних перетворень цілого)раціональності, а її своєрідна онтологія реалізується через смислові імперативи, які спрямовують людину на придбання людиносвітної повноти, одночасно вказуючи на характер цієї повноти як ідеалу подолання відчуження [3, с. 336].

Таким чином, смислом постнекласичної методологічної концепції освіти в тоталогічному варіанті стає положення про те, "...що вплив людини на світ та детермінація людини світом – не незалежні паралельно існуючі процеси. Вони утворюють цілісність – єдиність (тотальність) ... яка розгортається в самій собі, але зберігає себе" [3, с. 312]. Сучасний стан освіти ніби проявляє загальнометодологічну постнекласичну тенденцію, яка веде до розуміння ідеї суб'єктно-об'єктної цілісності. Людина і світ не існують відокремлено один від одного, і ця нероздільна цілісність стає центром не тільки загальнотеоретичного осмислення новітнього швидкоплинного людського світу і постійно змінюваного життя. Освіта не має лише стихійний, екстенсивний характер. Кількісному збагачення знаннями учнів варто пропонувати світоглядно-методологічні орієнтири. І тут свою роль може відіграти тоталогія як прояв постнекласичної тенденції в розумінні реальності. У ній саморозвиток людини розглядається як такий, що має місце лише тоді, коли він є складовою *взаєморозвитку* із зовнішніми змінами, а суб'єкт-об'єктна тотальність, попри зміни, зберігає свою єдність.

Тому, щоб розв'язати проблеми сучасної освіти, як зазначає В. Кізіма, треба:

- 1) не пристосовуватися до хаосу і безладдя, які не в змозі стримати культурно-історичний процес, а певною мірою оволодівати механізмами сизигійної регуляції відносин людини, держави, суспільства, природи тощо і цільового керування пов'язаними з ними суспільними трансформаціями. Метою сучасної освіти має бути творчість, але не як самоціль і не за будь-яку ціну, а як синергія. Саморозвиток людини має сенс лише тоді, коли він одночасно є умовою подальшого взаєморозвитку людини і суспільства. Все це стосується і екологізації освіти та виховання через регуляцію відносин між людиною, суспільством та природою для цільового керування пов'язаними з ними суспільними трансформаціями;
- 2) новим має бути погляд на людину, в постнекласичній методології вже не ізольовану від реальності, яка впливає на об'єкти, що відокремлені від неї, і на середовище, що визначає буття людини як пасивної своєї частки, а в їх єдності та сукупності, нерозривності і взаємо-

пов'язаності, хоча вони і різні. Тому пропонується вести мову не про людюновимірну, а про людюновісвітну цілісність, що поступово виявляє свої потенції. Незвичність цієї цілісності полягає в її постійному оновленні, в тому, що, розгортаючись у собі, вона у своїх перетвореннях залишається ідентичною собі;

- 3) у постнекласичній дійсності на перше місце виходять зв'язки між частинами і цілим, синігійні механізми – поряд з причинними. За цих умов традиційне наукове пізнання з його методами і побудована на ньому освіта стають недостатніми. Тому виникає потреба в оволодінні синігійними знаннями [3].

Тобто ми бачимо, що синігія близька до синергетичної концепції, яку ми розглянемо далі.

У руслі даної проблематики працює і професор В. Кіпень. Він вважає, що освітнє майбутнє полягає в позбавленні від певних вад класичної раціоцентристської моделі освіти з її стійкою орієнтацією на природничу сукушість наук. На противагу їй, постмодерністська парадигма освіти вказує на відносність і нестабільність наукових досягнень, надає пріоритет гуманітарним дисциплінам, розвитку нелінійного мислення, розвитку індивідуальності, звільненню людини в широкому розумінні. Для досягнення головної освітньої мети – розвитку індивідуальності – значну роль можуть відіграти фундаментальні феноменологічні поняття – інтенціональності, інтерсуб'єктивності, життєвого світу. В. Кіпень зазначає, що вітчизняна освіта, частково позбувшись класичних інтенцій, не має втрачати попередні здобутки. Освіта має надихатись не ідеалом знання для знання, а метою служіння суспільству і створення людини, яка не просто знає, а й розуміє [4].

Тоталогічна концепція зазначає, що виникає потреба у створенні "амерологічної педагогіки", яка буде слугувати своєрідним компасом для людини і допоможе правильно зорієнтуватись у граничній, екстремальній та нестабільній ситуації завдяки гармонізації відносин між людиною та суспільством, з усвідомленням мети й цілісності людської діяльності, використовуючи інформатизацію в поєднанні з постнекласичною раціональністю. Все це буде сприяти становленню не просто людини обізнаної, а й людини розумної.

Іншими шляхами в пошуку нових стратегій розвитку сучасної філософії освіти та виховання слугують розробки в синергетиці. На засадах синергетичної парадигми здійснюють філософсько-освітні дослідження багато вітчизняних та зарубіжних вчених, але ми розглянемо концепції, які розробили В. Буганов, Л. Горбунова, І. Прелборська та ін. Зупинимось на кожній концепції.

В. Буганов висловлює думку про те, що освіту необхідно підштовхувати до точки біфуркації. Це дозволить надати освіті можливість самостійного визначення напрямку виходу із попереднього, застарілого, незручного, мало адаптованого, хоча і стійкого атратора та забезпечити тим самим можливість вибору нового, що має більший потенціал для задоволення і продуктивної життєдіяльності атратора (навіть якщо процес наближення до цієї точки надає безліч неприємностей). Для цього В. Буганов пропонує звести синергетику в освітнянський процес за трьома напрямками:

1. Синергетика для освіти (synergetics for) – впровадження інтегративних курсів синергетики в середній та вишій школі. Це все передбачає підготовку і перепідготовку вчителів і викладачів, а також створення навчальної літератури. Це відбувається спіралевидним шляхом усвідомлення цілісності світу.

2. Синергетика в освіті (synergetics in) передбачає впровадження в цикли природничих і гуманітарних дисциплін матеріалів, що ілюструють принципи синергетики. Вивчаючи процеси становлення й виникнення нового в цих дисциплінах, доречно поряд із традиційними методами впроваджувати синергетичні підходи. Це дасть змогу в подальшому створити горизонтальне поле міждисциплінарного діалогу, поле цілісності науки і культури.

Синергетика освіти (synergetics of) передбачає синергетичність самого процесу освіти, становлення особистості, здобування знань. В цьому проявляється антропний принцип постнекласичного періоду розвитку синергетики в процесах діалогу й розвитку самореферентних систем [1, с. 50–51].

Все це, на нашу думку, має доповнюватись екологізацією освіти і впровадженням екологічного виховання, що створить передумови для розвитку й становлення у подальшому екологічного світогляду і формування на його основі ноосферного мислення.

У зазначеному контексті викликає інтерес осмислення завдань освіти й виховання Л. Горбуновою в багатовимірних контекстах освітнього буття. Авторка характеризує перехідну епоху як відхилення від нормального розвитку історії, а точніше, як ситуацію безчасся в історичному часі, яка втягує в себе особистість, групи, культури, суспільства і цивілізації і яку слід неодмінно якомога швидше подолати, оскільки тривале перебування в цій ситуації несе несприятливі наслідки як для самої особистості, так і для суспільства в цілому. Також у цей період відбувається розпад попередньої картини світу, яка поєднувала як різні епічні й соціальні групи, так і психологічні типи людей. Тому розпад

універсальної картини світу призводить до кризи індивідуальної й групової ідентичності, що породжує безліч групових і субкультурних картин світу.

Л. Горбунова зупиняється на проблемі “структури переходу”, яка складається з трьох фаз: передперехідної, власне перехідної і постперехідної. За допомогою терміна “лімінальність” (liminality), введеного А. Гешепом та В. Тернером для позначення перехідного стану, що характеризується невизначеністю і хаотизацією, ритуали переходу відбувалися у три стадії: відокремлення (separation); власне перехід (limen, transfer, passage); реагрегація (reaggregation, reconstruction).

Л. Горбунова привертає увагу до осмислення тих процесів, які відбуваються в українському суспільстві: розпад традиційних цінностей та інститутів, коли старе втрачається, а нове ще не з’явилося; на поверхню буття виступає потенційна реальність у всьому розмаїтті її можливостей, подальших змін і сценаріїв майбутнього розвитку; аномія і невизначеність буття формують настрої непевності і страху, відчуття “реальності, яка вислизає” [2, с. 16–18]. Досить ціліною для нашого дослідження виглядає ідея Л. Горбунової про роль освіти у формуванні синергетичного мислення як посибілєського. Таким чином, Л. Горбунова, аналізуючи розробки в синергетиці й освіті пропонує можливі шляхи виходу з кризи.

Ціліність синергетичного підходу, для розвитку сучасної освіти на думку І. Предборської, полягає в тому, що синергетика пропонує модель саморозвитку людини у світі, який швидко змінюється й саморозвивається, що, у свою чергу, актуалізує найважливішу світоглядну проблему – пошук людиною свого місця в світі. Таким чином, як зазначає І. Предборська, антропологічна концепція синергетики характеризується:

- гомоінтенційністю, тобто орієнтацією у вихованні на індивідуальну природу людини, на відміну від соціоінтенційності, яка орієнтується передусім на постійно зростаючі потреби суспільства;
- креативністю, тобто поглядом на особистість як на суб’єкта, архетипом діяльності якого є творчість, що ґрунтується на ідеї залучення кожної людини до активного процесу відкриттів;
- становленням цілісного бачення світу, яке має реалізуватися через постійне відчуття особистісної співпричетності і відповідальності, імовірнісне сприйняття й діалогічність процесів пізнання.

Отже, створення цілісного бачення світу має реалізуватися через екологізацію освіти й виховання, що буде слугувати надійним фундаментом для становлення екологічної свідомості та вироблення на його

основі ноосферного мислення, шляхом самоусвідомлення місця людини у світі через її самоосвіту й самовдосконалення.

І. Предборська акцентує також увагу на тому, що в сучасній системі освіти спостерігається процес штучного розриву навчання й виховання. Але зміна цивілізаційного імперативу сама по собі актуалізує проблеми виховання [7, с. 38–39]. Вона зазначає, що освіта має слугувати компасом, який буде допомагати людині в пошуку свого місця в світі, що само по собі відповідає екологічному спрямуванню сучасної освіти.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити висновок, що синергетика дає можливість певним чином переосмислити становлення й значення самої освіти, сприяє виробленню альтернативних шляхів для подальшого розвитку системи освіти. Екологічне мислення і синергетичне мислення взаємопов’язані. Екологічне мислення розглядає не тільки взаємозв’язок у системі “організм – середовище”. Цей порядок не є довідливим, він є реалізацією однією з можливостей, що існують в цьому середовищі. Синергетичне мислення показує, яким чином відбуваються процеси самоорганізації в системі “організм – середовище”.

Подальший розвиток сучасної освіти пов’язаний з подоланням закритості й набуття творчого характеру, передбачає внесення принципових коректив в організацію чинної системи освіти. Треба зазначити, що відповідна система освіти передбачає:

- 1) відкритість системи освіти майбутнього;
- 2) розвиток і впровадження в процес освіти синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісність та взаємозв’язок людини, природи і суспільства;
- 3) запровадження нових методів і методик, таких, як самоосвіта, нелінійний діалог, спонукальна освіта, екологізація освіти;
- 4) перехід до спільних дій викладача та учня в нових нетривіальних ситуаціях відкритого, мінливого, необерненого світу.

Таким чином, синергетична парадигма, впроваджена в систему освіти, здатна забезпечити нову методологію розуміння конструктивних принципів екологізації освіти. Синергетика не тільки розширить кругозір фахівця, а й спонукатиме його по-новому побачити зміст і сутність заняття, якому він віддає свій творчий потенціал. Синергетика як нова методологія здатна виявити ставлення людини до світу, здатна наповнити новим змістом світосприйняття і самооцінки вже сформовану систему освіти.

Отже, ми проаналізували різноманітні концепції розвитку освіти. В постнекласичному періоді розвитку освіти можна, на нашу думку, виокремити три підходи щодо розвитку постнекласичної освіти й виховання.

1. Холістичний підхід показує цілісність розвитку соціально-історичного процесу та визначає провідну роль екологічного знання для збереження суспільства.

2. Тоталогічний підхід зосереджує увагу на розгляді змін, які відбуваються в постнекласичній освіті.

3. Синергетичний підхід має вказати шлях виходу з екологічної кризи та допоможе у визначенні людською свого місця у світі.

Висновки. При аналізі холістичного, тоталогічного та синергетичного підходів щодо концепції розвитку постнекласичної системи освіти ми встановили взаємодоповнюваність цих підходів та можливість комплексного їх використання в сучасній системі освіти. Вони сприяють узгодженості між етнічними, гуманістичними та соціальними науками, що сприятиме найбільш повній коевольції Людини та Природи. Саме через надання пріоритетності етнічному виміру людство здатне вирішити глобальні проблеми через екологізацію освіти та виховання, використовуючи при цьому постнекласичні методологічні підходи та напрямки через полілог та діалог.

Література

- Буданов В. Синергетичні стратегії освіти / В. Буданов // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 46–52.
- Горбунова Л. Можливі відповіді освіти на виклик Алер-постмодерну / Л. Горбунова // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 13–19.
- Кішима В. В. Человеческая тотальность. Постнеклассический манифест / В. В. Кішима // Totalogy. Постнеклассичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України. – 1995. – С. 311–340.
- Кіпень В. П. Пріоритети і цінності освітньої системи в умовах постмодерну / В. П. Кіпень // Totalogy–XXI. Постнеклассичні дослідження. – Вып. 5. – К.: ЦГО НАН України. – 2001. – С. 223–236.
- Клецько С. Ф. Українська парадигма філософії освіти / С. Ф. Клецько // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С. 197–211.
- Кочергин А. Н. Экологическое образование и воспитание в контексте современных глобальных технологических процессов / А. Н. Кочергин // Философия образования. – М.: Фонд "Новое тысячелетие". – 1996. – С. 246–266.
- Прелборська І. Постнеклассичні інтегративні в освітньому дискурсі / І. Прелборська // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 37–40.
- Цехмістро І. З. Холістична філософія науки: учеб. посіб. / І. З. Цехмістро. – Сума: ІТД "Університетська книга", 2002. – 364 с. Отримано 30.01.2013

Summary

Knysh Inna. Becoming modern educational discourse: holistic, totalogy and synergistic approach.

The article the formation of modern educational discourse about ecology and education. When analyzing holistic, totalogy and synergistic approaches to the concept of education post-non-classical author concludes complementarity of these approaches and their possible applications in modern integrated system of

education and upbringing. Holistic approach shows the integrity of the socio-historical process and to define the lead role of ecological knowledge for the preservation of society. Totalogy approach focuses on addressing the changes that occur in the system postnonclassical education. Synergistic approach should point the way out of the ecological crisis and help the person to determine their place in the world.

Keywords: education, environmental education and awareness, totalogy, holism, synergy.

УДК 395.6:316.3

Людмила КУЛІШЕНКО, Тетяна ЧЕЧОТА

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ТА МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ

У статті розглянуто досить цікаве питання взаємозв'язаності таких двох понять, як мовленнєвий етикет і ментальність українського народу. Було проаналізовано історичний аспект української культури, звичаї і як саме це впливало на спілкування українського народу. У мовленнєвому етикеті найпомітніше і наочно виражається стан мовної культури, духовні цінності, етнічні орієнтації суспільства. У роботі досліджено проблему спілкування сучасної молоді та специфіку її мовленнєвого етикету, що не відповідає засадам української культури та негативно впливає на взаємину молодих українців.

Ключові слова: етикет, мовленнєвий етикет, ментальність

Постановка проблеми. Мовленнєві навички істотно впливають на життя людини, оскільки визначають її рівень комунікабельності, спроможності взаємодіяти з іншими членами суспільства, що є істотним у наш час. Досконале знання норм сучасної української мови, культури поведінки, етикету сприяють вільному спілкуванню та взаєморозумінню. Автор "Маленького принца", відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері, слушно зауважував, що найбільшою розкішю є розкіш людського спілкування. Саме від вміння спілкуватися залежить ставлення один до одного, чи зможеш завоювати повагу або взагалі зацікавити людину, тому доречно сказати, що спілкування – це справжнє мистецтво.

Спілкування починається із звертання, елементарних засад етикету. У різні історичні часи етикет змінював свої риси, норми, значущість, але завжди зберігав універсальні, загальноновизнані форми ввічливості, такту, які є естетичною потребою людського співіснування. І в сучасному суспільстві етикет не втратив свого авторитету, більш того, він набув вигляду обов'язковості і став необхідністю для кожної сучасної людини.